

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 45, 2008, pp. 28--48

Publisher: Retorikförlaget AB

Author Marie Lund Klujeff, University of Aarhus.

Title "Rhetorical Figures and Style as Argumentation"
[Retoriske figurer og stil som argumentation].

Abstract The theory of rhetorical figures played an important part in certain periods of the history of rhetoric, but lately it has not been of particular interest to rhetorical criticism. Metaphors and rhetorical figures have been the object of literary studies. The modern rhetorical criticism has treated rhetorical figures as subordinate to argumentation. The article presents a recent rhetorical theory with a primary focus on rhetorical figures as well as on argumentation. This rhetorical theory is compared with parallel perspectives of modern theories on metaphors and the analytical perspectives are explored in a reading of a debate between the rapper Niarn and the author Hanne-Vibeke Holst.

Keywords rhetorical figures, metaphors, style, argumentation, rhetorical criticism.

*Marie Lund Klujeff er lektor ved Center for Retorik, Institut for Æstetiske Fag, Aarhus Universitet. Hun har blandt andet skrevet "Fra århundreders synsvinkel. Retorisk analyse af præsident Bushs 2. indsættelsestale" (2005) og "Introduktion til retorisk stil" (2007) og har sammen med Hanne Roer redigeret Retorikkens aktualitet (2006).
E-post: litmlk@hum.au.dk*

Marie Lund Klujeff:

Retoriske figurer og stil som argumentation

Selv om figurteorien har haft en fremtrædende plads i visse perioder af retorikkens historie, har den i de senere års retoriske kritik ikke haft stor bevågenhed som selvstændigt teoretisk område. Mens interessen for metaforer og enkelte andre figurer har blomstret inden for eksempel litteraturteori, har retorisk kritik siden nyretorikken anset stil og retoriske figurer for at være underordnet argumentationen. Artiklen præsenterer en nyere retorisk teori, der behandler retoriske figurer som argumentation og samtidig giver dem et selvstændigt fokus. Denne retoriske teori sættes i dialog med moderne metaforteorier, som den på væsentlige punkter er parallel med. De analytiske perspektiver udfoldes i en læsning af en debat mellem rapperen Niarn og forfatteren Hanne-Vibeke Holst.

Retorikkens begrænsning til retoriske figurer

Det tiltrækkende ved at give retoriske figurer og stiltræk opmærksomhed i en retorisk analyse er, at de på én gang er meget konkrete og meget betydningsmættede. De udgør et kæmpe lager af kendte begreber, som den retoriske kritiker kan trække på i analysen. I praksis er det dog ofte som om, det analytiske potentiale ikke rigtig løses. Det kan enten være, fordi kritikeren strandede i et omfattende teoretisk klassifikationsprojekt og aldrig når til at analysere. Eller også forsøger hun at undgå dette og støtter sig til de gængse håndbøger og manualer med det resultat, at analysen ikke får det fornødne teoretiske fundament.

Jeg vil i det følgende forsøge at undgå begge faldgruber. Jeg præsenterer retoriske figurer og stil som vægtige analytiske begreber, der er del af et omfattende teoretisk kompleks. Indledningsvis tager jeg afsæt i Gérard Genettes historiske skitse af

retorikkens begrænsning til stil og figurer. Dette billede ændrer sig i nyretorikken, hvor Perelman og Olbrechts-Tyteca igen gør retoriske figurer til en del af argumentationen. Jeg forfølger dette, ligesom jeg forfølger den amerikanske retoriker Jeanne Fahnestocks kritik og teoretiske pointer om retoriske figurer som fortættede argumenter. Som et teoretisk perspektiv etablerer jeg en dialog mellem Fahnestocks retoriske teori og den moderne metafor-teori, der udgør et selvstændigt erkendelsesteoretisk felt. Endelig når jeg på baggrund af de teoretiske diskussioner frem til at udfolde en retorisk analyse, som igen genererer nye pointer om stilens betydning og argumenterende funktion.

I artiklen ”Den begrænsede retorik” skitserer den franske litteraturteoretiker Gérard Genette, hvordan retorikken historisk set er blevet udsat for den ene reduktion efter den anden.¹ Mens retorik i den antikke periode og navnlig hos Aristoteles er en helhed af argumentation, stilistik og fremførelse (med de latinske betegnelser *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *actio*, *memoria*), sker der fra middelalderen en gradvis indsnævring og forskydning, så retorikken kommer til at dreje sig udelukkende om *elocutio*, diskursens ornamentering, og herunder særligt figurteorien. Det reduktive forløb fortsætter i den franske klassicisme, når substitutionskriteriet bliver grundlaget for hele det figurale felt, og tropen gøres til model for alle figurer. Ved en sammenlægning af flere beskæringer ender vi ifølge Genette med det, han udnævner som ”vores egen moderne retoriks to uerstattelige porcelænshunde: Metafor og Metonymi.”² Og endelig når Genette frem til reduktionens sidste stadie, hvor metaforen opsuger sin stærkeste modstander og tilsyneladende ender som en slags ’figurerens figur’, identisk med retorikken selv.

Genettes let karikerede tegning af retorikkens gradvise afmagring gør sig – ikke uafvidende – skyldig i et for begrænset fokus. Han henviser selv til flere værker, der går imod tendensen, heriblandt den samtidige artikel ”Den gamle retorik” af Roland Barthes i samme nummer af tidsskriftet *Communications*, der netop griber tilbage til helheden i det retoriske system i et forsøg på at gøre det til model for moderne massekommunikation.³ I denne artikel nævner Barthes, hvad Genette undlader, nemlig det værk, der tilskrives det meste af æren for genkomsten af det retoriske helhedsperspektiv i det 20. århundrede, *Théorie de l’argumentation. La nouvelle rhétorique* (1958) – eller *The new Rhetoric. A Treatise on Argumentation*, som den er blevet kanoniseret som inden for amerikansk retorik.⁴ Bogens forfattere er belgierne Chaim Perelman og Lucie Olbrechts-Tyteca, og for dem er argumentation forskellig fra demonstration og formel logik, der søger sandheden i lukkede, matematiske ligninger. Retorisk argumentation baserer sig ikke på sandheden i absolut forstand, men søger i stedet en enighed, der hviler på en fælles grund af værdier. Formålet med argumentation er at fremkalde eller forstærke publikums tilslutning til et synspunkt, og publikum bliver derfor et centralt begreb i den nyretoriske argumentationsteori.

1 Gérard Genette, ”Den begrænsede retorik”, i: *Rhetorica Scandinavica* nr. 7/1998.

2 Ibid, side 10.

3 Roland Barthes, ”Den gamle retorik”, i: *K&K* nr. 2/1997.

4 Chaim Perelman og Lucie Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation* (Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1969)

Nyretorikkens argumentative figurer

The New Rhetoric udgør et stærkt modspil til de mange teorier, der reducerer retorikken til stil eller figurlære. Men dens forfattere går efter min mening længere i deres opgør med den begrænsede retorik, end det er rimeligt eller brugbart. Perelman og Olbrechts-Tyteca nøjes ikke med at restituere retorikken i sin helhed som en argumentationsteori, hvori stilen udgør en underordnet del; i deres nye og snævre definition af stil, forviser de reelt stilen fra retorikken! Jeg skal her uddybe, hvordan det foregår.

Olbrechts-Tyteca og Perelman anskuer retoriske figurer i sammenhæng med argumentationens overordnede mål, som er at fremkalde eller øge tilslutning hos publikum. I denne sammenhæng er figurer kun interessante, hvis de har en argumentativ funktion og bidrager med et nyt perspektiv. Forfatterne skitserer et – formodentlig imaginært – forløb i perceptionen af argumentative figurer. Først må man kunne skelne en figur, det vil sige en form, der er forskellig fra normal sprogbrug og derfor tiltrækker sig opmærksomhed.⁵ Herefter kan figuren enten lykkes som argumentativ figur eller mislykkes. Da forfatternes overordnede interesse for dette hjørne af retorikken er at beskrive figurernes argumenterende funktion, opererer de ikke med den mere tekniske distinktion mellem troper og figurer. Til gengæld indfører de et nyt skel mellem *argumentative figurer* og *stilfigurer*. En figur får argumentativ betydning, når den oprindelige distinktion mellem normal/unormal sprogbrug opløses gennem den effekt, som talen fremkalder.⁶

Den oprindelige figur, der kunne skelnes som en afvigelse fra normal sprogbrug, opnår hermed en ny normalitet, fordi brugen af den retfærdiggøres af argumentationens overordnede formål. Lykkes det ikke figuren at give et nyt perspektiv eller fremkalde tilslutning hos læseren, falder den til et lavere niveau og bliver til en stilfigur og dermed ren udsmykning:

We consider a figure to be *argumentative*, if it brings about a change of perspective, and its use seems normal in relation to this new situation. If, on the other hand, the speech does not bring about the adherence of the hearer to this argumentative form, the figure will be considered an embellishment, a figure of style. It can excite admiration, but this will be on the aesthetic plane, or in recognition of the speaker's originality.⁷

I Perelman og Olbrechts-Tytecas begrebsbrug skal stil forstås som argumentationens modsætning; stilfigurer kan fremkalde beundring på et æstetisk plan eller skabe anerkendelse af talerens originalitet, men effekten af stilistiske figurer kan ikke henregnes til argumentation.

Olbrecht-Tyteca og Perelmans distinktion mellem argumenterende figurer og stilfigurer, hviler som meget andet af deres retoriske teori på publikums afgørelse. Om figurer har en argumentativ funktion er altså relativt og afgøres alene af, om publikum opfatter det sådan:

5 Perelman og Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric*, side 168.

6 Ibid, side 169.

7 Ibid, side 169.

In order to perceive its argumentative aspect, it is necessary to conceive of a step from the common to the uncommon, and a return to another order of commonness [...]. Further, and this is perhaps the most important point, it is necessary to understand that the normal expression is relative not only to a milieu, an audience, but to a particular moment in the discourse.”⁸

Ifølge forfatterne til *The New Rhetoric* kan man derfor ikke sige, at en given figur, der er genkendelig på sin form, altid producerer den samme effekt i argumentationen. Figurernes funktion er ikke statisk, men afhænger altid af konteksten. Derfor adskiller Olbrechts-Tyteca og Perelmans fremstilling af retoriske figurer sig fra de fleste retorikmanualers udfoldede beskrivelser af de enkelte figurer. I modsætning til dem er det for nyretorikerne en pointe, at figurernes funktion skal undersøges i deres argumentative kontekst. Deres egen undersøgelse foregår som en kortere indkredsning af figurer, der grupperes under tre argumentative hovedformål: figurer, der pålægger eller foreslår et valg (for eksempel *perifrase* eller *correctio*), figurer, der fremmer nærvær (for eksempel *anafor* eller *onomatopoetica*) eller figurer, der øger fællesskabsfølelsen med publikum (for eksempel *allusion*). Desuden behandler de de retoriske figurer under andre af argumentationens dele.

Hvor Genette i sin fremstilling lægger vægten på retorikkens reduktion til *elocutio* og på stilens reduktion til troper og figurer, genopdager Perelman og Olbrechts-Tyteca i deres argumentationsteori retorikkens helhed. Figurer dominerer ikke som hos Genette hele billedet, men får en plads i systemet, hvis de altså har en argumentativ funktion. Alligevel er der også noget, der går tabt i rammerne af den ny retorik. Den franske filosof Olivier Reboul har indvendt, at Perelman og Olbrechts-Tytecas teori om figurers argumentative funktion forsømmer at gøre rede for den nydelse eller lyst, som figurer kan fremkalde for eksempel gennem humor: ”The essence of rhetoric is to not distinguish feeling from understanding. This is why a figure is stronger than the argument it condenses”.⁹ Som Reboul udtrykker det, er metaforen mere end et simpelt argument gennem analogi.¹⁰

Behandlingen af retoriske figurer i *The New Rhetoric* er også blevet kritiseret fra anden side. Den amerikanske retoriker Jeanne Fahnestock diskuterer Perelman og Olbrechts-Tytecas fremstilling af retoriske figurer i bogen *Rhetorical Figures in Science*. Hun anerkender indledningsvis, at forfatterne reetablerer forbindelsen mellem *inventio* og stil – i særdeleshed retoriske figurer. Men hun har ganske omfattende indvendinger mod deres definitioner af figurerne. Først og fremmest finder hun det højst problematisk, at figurerne kædes sammen med en uransagelig psykologisk erfaring, et perceptuelt øjeblik, hvor publikum bliver opmærksom på et ord eller et udtryk og derpå angiveligt accepterer det for dets effektivitet som argument. Desuden kritiserer hun ideen om, at en figurs argumentative styrke afhænger af, hvor meget den gør sig bemærket, ligesom hun kritiserer, at publikums evne til at gen-

8 Ibid, side 171.

9 Olivier Reboul, ”The figure and the Argument”, i: Meyer (red.): *From Metaphysics to Rhetoric* (Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1989), side 178.

10 Ibid, side 178. Reboul opfatter således Olbrechts-Tytecas *Le comique de discours* (Bruxelles, Inst. De Sociologie, 1974) som et nødvendigt korrektiv til den for rationalistiske teori i *The New Rhetoric*.

kende en figur kan udgøre en norm for, om der overhovedet er en figur. Litoten i følgende citat fremhæver på underspillet vis styrken i hendes kritik:

It also seems less than useful to deprive the figures of argumentative force in proportion to their obviousness, though this point is tied to the general observation, made elsewhere in *The New Rhetoric*, that any awareness of technique on the audience's part can diminish the effectiveness of an argument. In addition to the doubtfulness of this double psycholinguistic moment of perceiving and then ignoring a device, the variability in such an awareness among consumers of the same text must be enormous. The ability to notice a figure as a figure, for example, though not necessarily the ability to notice an anomalous usage (and many figures are not anomalous), is surely tied to one's previous exposure to the figures, an exposure that was once a given for every educated person in the Western tradition, but that certainly no longer is.¹¹

Trods den tvivlsomme definition af argumentative figurer over for stilistiske figurer, bør forfatterne til *The New Rhetoric* – ”the Belgians”, som Fahnestock konsekvent omtaler dem – alligevel krediteres for deres nyskabende forbindelse af figurer og funktion. Fahnestock bruger med betegnelsen ”the Belgians” den retoriske figur *antonomasi*, der erstatter egennavnene med en fællesbetegnelse. Den har en argumentativ funktion og henviser til hendes indledende bemærkninger om *The New Rhetoric*, hvis nybrud hun finder var mere påkrævet i Europa end i USA. Perelman og Olbrechts-Tytecas nyretoriske traktat var således betydningsfuld i en europæisk kontekst, men mindre i en amerikansk. ”Belgierne” var ikke amerikanere.

Figurer som indbegrebet af et argument

I *Rhetorical Figures in Science* foretager Jeanne Fahnestock en redefinition af retoriske figurer, som jeg skal gengive store dele af her. Som titlen på Fahnestocks bog tydeligt signalerer, er hendes primære undersøgelsesområde retoriske figurer i naturvidenskabelige tekster. Jeg skal kort skitsere de principielle interesser, der ligger inden for et sådant område, før jeg går mere i dybden med Fahnestocks argumentation og perspektiverne af hendes analyse. For Fahnestock er hensigten med en analyse af retoriske figurer i naturvidenskabelige tekster at genopbygge den brudte forbindelse mellem retorik og videnskab. Studiet af figurer i naturvidenskabelig diskurs vil ifølge Fahnestock rette op på den fejlagtige antagelse, at ingen figurer – på nær metaforen – nogensinde har spillet en rolle i videnskabelig argumentation. Og så vil det *a fortiori* være klart, at retoriske figurer findes overalt. Fahnestocks ærinde er derfor også at påvise, hvor ens ræsonnementets struktur er i traditionelt adskilte discipliner som henholdsvis videnskab og ikke-videnskab. Den poetiske metafor er ikke radikalt forskellig fra den måde, metaforen bruges på i videnskabelig tænkning.¹²

11 Jeanne Fahnestock, *Rhetorical Figures in Science* (Oxford, Oxford University Press, 2002), side 36.

12 Fahnestock afviser eksplicit, at hendes projekt er endnu et i rækken af projekter, som vil

Det indledende kapitel i Fahnestocks bog har overskriften ”The Figures as Epitomes”, det vil sige figurer som indbegreb eller sammenfatning. Fahnestocks redefinition tager udgangspunkt i forestillingen om, at retoriske figurer er en afvigelse fra normal sprogbrug. Denne forestilling, hvis udspring hun skønner er Quintilian, kræver naturligvis en redegørelse for, hvad normal sprogbrug er. Men det er en forklaring, som aldrig er blevet givet, og som aldrig kan gives tilfredsstillende. Allede Aristoteles fastslog, at figurer er del af den normale sprogbrug: ”Alle bruger jo metaforer, når de taler med hinanden, lige så vel som de naturlige og sædvanlige betegnelser [...]”.¹³ Ifølge Fahnestock er alle definitioner af figurer som afvigelse – hvad enten de antages at afvige fra acceptabel sprogbrug, mere udbredt sprogbrug eller fra ’simpel’ eller ’direkte’ sprogbrug – funderet på forestillingen om, at en figur er en erstatning for et andet lingvistisk valg. Denne forestilling hviler på en implicit og meget uheldig adskillelse af sproget i to domæner, et bogstaveligt og et figurativt.¹⁴

Fahnestock karakteriserer alle funktionelle definitioner af figurer – det vil sige definitioner, der forklarer figurer som en kilde til følelse, charme, stemning, liv, kraft eller elegance – under ét som teorier om figurernes værdi-tilføjelse: ”According to a ”value-added” view, one begins with a plain message and then adds secondary features that make it more memorable or convincing than it would be without them.”¹⁵ Denne teori er grundlaget i hovedparten af klassiske retoriske teorier, og den går ud på, at figurer tilfører sproget en eller anden æstetisk, følelsesmæssig eller overbevisende værdi, der øger effekten. Men ideen om en tilføjelse er nødvendigvis samtidig baseret på forestillingen om en ufigureret nul-stil: ”But if they ”add to,” of course, they can also be ”subtracted from.” Anyone holding to a ”value-added” theory of the figures is also likely to believe, at least by default, in an unfigured or degree-zero style.”¹⁶

Fahnestock giver et lidt udfoldet eksempel på denne tankegang, som hun medgiver til en vis grad kan forekomme fornuftig nok. Det synes således at være muligt at oversætte et figureret stykke tekst til en slags umarkeret eller ’bogstaveligt’ register, f.eks. kan ”Alas! Gone are the daisies of summer” blive til ”Unfortunately summer is over”. Den første, figurerede version rummer et udråb med en *ekpronesis* (*exclamatio*), en syntaktisk ombytning med *hyperbaton* samt metonymien ”daisies of summer” for sommeren selv. Den anden version rummer tilsyneladende intet,

nivellere videnskaben. Hun opfatter tværtimod forskellen mellem naturvidenskab og andre fagfelter som substantiel. Naturvidenskaben adskiller sig ikke ved argumentationens mønstre, men ved at stille meget høje krav om, at argumentet skal kunne omsættes til forudsigelse eller handling. Man kan skrive overbevisende om at producere en kunstig analogi til menneskeligt insulin, men analogien er nødt til at bestå den yderligere test at kunne producere de virkninger, som menneskeligt insulin har i blodstrømmen. Videnskabsdisciplinerne adskiller sig mindre fra andre discipliner med hensyn til de anvendte argumenter end til de konsekvenser, der forventes af dem. Fahnestock, *Rhetorical Figures in Science*, side 43.

13 Aristoteles: *Retorik* (København Museum Tusulanums forlag, 1991), side 204.

14 Fahnestock, *Rhetorical Figures in Science*, side 16.

15 Ibid, side 20.

16 Ibid, side 20.

som en betegnelse fra selv det mest omfattende leksikon over retoriske figurer kan hæftes på.

Alligevel er teorierne om figurernes værdi-tilføjelse ifølge Fahnestock et vildspor. Hun argumenterer imod dem blandt andet ved at spørge om de følelser, der angiveligt tilføjes gennem brugen af figurer, kan udtrykkes uden identificerbare figurer. Med eksemplet fra før kan dette omskrives til en tilsyneladende ren konstatering: ”It is September 22”. Men også denne kan udmærket være ladet med følelse, da alle reelle udsagn afhænger af konteksten for deres fremtræden, det vil sige deres retoriske situation: ”The execution is set for September 23rd. It is September 22”.¹⁷

Teorien om figurernes værdi-tilføjelse kan også gendrives ved at vende sagen på hovedet og simpelthen spørge, om det er muligt at sige noget som helst, figureret eller ej, uden følelse. Selv den mest ’simple’ eller ’direkte’ sætning som ”It is September 22” kan siges at frembringe følelse, for eksempel nøgternhed, alvor eller stærk overbevisning. Og hvis det er umuligt at have en tekst uden følelse, kan man ikke samtidig hævde, at figurer tilføjer følelser, hvor de ikke findes i forvejen; de hjælper blot med at udtrykke den følelse, der er passende i forhold til konteksten.

Ifølge Fahnestock er teorierne om figurer som værdi-tilføjelser villedende, og de har på et fejlagtigt grundlag forstærket en splittelse af sproget i to domæner. I et andet analytisk eksempel, der vedrører figuren *aposiopese*, gendriver hun igen forestillingen om, at følelser kan tages ud af et udsagn, så kun indholdet står tilbage. Fahnestocks eksempel er: ”And then he read in the letter that ...” Aposiopesens abrupte afbrydelse af et udsagn, før det er afsluttet, fungerer tilsyneladende som en tilkendegivelse af talerens pludselige følelsesmæssige sammenbrud. Årsagen til afbrydelsen - om det skyldes, at indholdet er for stødende, for skrækkeligt eller for afslørende - må vi lede efter i konteksten. Men aposiopesen fortæller også publikum, at der er noget, som taleren ikke kan eller ikke vil udtrykke. Taleren tilkendegiver, hvad måske er en vidunderlig nyttig uvished om det uudtrykte indhold. En taler kunne selvfølgelig nå det samme mål ved at sige ”Jeg kan ikke sige, hvad han læste i brevet”. Men afbrydelsen og den hængende, halve sætning fremfører just dette indhold ikonisk: sætningen gør, hvad den siger.¹⁸

For Fahnestock er dette et eksempel på, at det ikke giver mening at foretage en distinktion mellem to adskilte domæner i sproget. I stedet er det langt mere nyttigt at anskue de udtryk, der er til rådighed for en bestemt funktion, som en række af muligheder i et kontinuum. Disse muligheder er ikke delt i to separate niveauer, et bogstaveligt og et figurativt:

Instead, the choices available to a speaker can be thought of as less to more constitutive or iconic. The figures of speech occupy examined territory on this continuum of expressive possibilities. They have traditionally been used (and hence identified) as particularly effective ways of saying what can also be said in many other ways. They are, in other words, ideally but not exclusively constitutive of a text’s many meanings, simply doing better what it is

17 Ibid, side 21.

18 Ibid, side 22.

possible to do with other means, or even doing best what they are traditionally identified as doing.”¹⁹

I den konkrete situation er det dog ikke givet, at det vil være mest hensigtsmæssigt at udtrykke sig med en retorisk figur. Aposiopesens dramatisering er bedst til at udtrykke, at noget ikke kan udtrykkes, men det betyder ikke, at aposiopesen altid vil være mest velvalgt. Der kan være situationer, hvor en tilkendegivelse af, at noget ikke kan eller vil blive udtrykt (“I cannot/will not say what he read in that letter”) kan være et klogere retorisk valg.²⁰

Her begynder vi at få fornemmelsen af, at perspektiverne ved Fahnestocks redefinition er af både teoretisk og pragmatisk art. Når man tænker på figurer som bedre, men ikke enestående, måder at opnå visse diskursive funktioner, har man samtidig fået en løsning på de definatoriske problemer, området har været plaget af. For det første giver det en forklaring på, hvorfor det aldrig har været muligt at foretage en tilstrækkelig stringent definition af, hvordan figurativt sprog adskiller sig fra ufigureret, normal sprogbrug. Og for det andet bliver det overflødigt at forsøge at forene eller bringe orden i de forskellige, modstridende definitioner af de retoriske figurer:

The figures may be at once acceptable usage and statistically atypical usage as well as carriers of emotion and vividness and force. They can be said to “add distinction” or other virtues in the sense that the text with appropriate figures has used the most effective linguistic means possible to do its work. Even the mechanism of substitution can be retained, so long as it means reaching into the same bag for different choices, not into an opposite sort of bag. None of these descriptions is incompatible with a more precise characterization of the figures as the formal embodiments of certain ideational or persuasive functions.²¹

Man kan altså godt sige, at retoriske figurer tilføjer følelse, liv eller kraft, og at de adskiller sig, for så vidt at distinktionen opfattes som en gradsforskel inden for samme sproglige paradigme og ikke opererer med forestillingen om en artsforskel imellem to sproglige registre.

Figurer der ræsonnerer

Fahnestock vender nu blikket mod en håndfuld figurer, der kan identificeres med bestemte former for argumentation eller ræsonnement. I den retoriske tradition er visse sproglige figurer blevet associeret med de generelle linjer i ræsonnementet, der i det retoriske system benævnes topik. Det er forlængst anerkendt, at metaforen er indbegrebet af et analogisk ræsonnement, og det er kun et spørgsmål om at udvide denne erkendelse til andre figurer: ”One need only accept that human reasoning exploits more than analogy, and that, therefore, more figures than metaphor are lin-

19 Ibid, side 22.

20 Ibid, side 23.

21 Ibid, side 23.

ked to corresponding modes of reasoning.”²²

Antimetabolen er et godt eksempel på en figur, som udgør en sproglig opsummering af et argument. Definitionen af denne figur er, at den bytter om på den forholdsmæssige placering af centrale ord i parallelle sætninger. Fahnestock har fundet et perfekt eksempel i en reklame fra 1950’erne for husholdningsfilm: ”Protects what it shows/Shows what it protects”. Ombytningen af den forholdsmæssige placering af de to centrale termer, ”protects” og ”shows”, bliver et fyndigt udtryk for reklamens argument for husholdningsfilmen. Dette nye materiale har to ombyttelige og samtidige egenskaber; det er både gennemsigtigt og solidt, det gør et madprodukt synligt og beskytter det. En sådan sproglig figur vil ofte bruges sammen med en udvidet fremsættelse af argumentet, der bidrager med detaljer til styrke for den centrale påstand. Men pointen er, at den præcise formulering, som udgør den retoriske figur, samtidig er argumentet i sin mest fortættede form: ”In the presence of more text, it could be said, as the old manuals would put it, that the precise phrasing of this figure ads force or vividness to the whole argument. But it also is the argument itself in the most compressed form possible. If the text were to be reduced to one sentence, that one sentence, emblematic of the whole, would be the figure.”²³

Fahnestocks videre undersøgelser foregår som udfoldede studier af fire retoriske figurer, der også traditionelt er blevet forbundet med strukturel tænkning i form af ræsonnement eller argumentation, henholdsvis *antitese*, *incrementum* (og *gradatio*), *antimetabolen* og *ploche* (og *polyptoton*). I den praktiske analyse viser der sig nogle begrebsmæssige og metodiske konsekvenser af, at hun definerer figurer som visse slidstærke linjer i argumentationen. Når retoriske figurer opfattes som spidsformuleringer af en argumentationsrække, medfører det, at argumentationen består, selv om den ikke sammenfattes i et fyndigt udtryk. Fokus er flyttet fra den rigide definition af, hvad figurer er, til deres argumentative funktion. Fahnestock går derfor ikke af vejen for at tale om et argument gennem f.eks. antitese eller gradatio, selv om figuren slet ikke er ekspliciteret eller kun optræder i halvfærdig eller ’afslappet’ form:

But an argument need not be epitomized, need not be expressed succinctly. It can be phrased and paraphrased in wordier ways. The argument survives through the figure, as some of the passages cited in the following chapters will demonstrate. Darwin, for example, was not above interrupting a gradatio for a sentence of clarifying definition [...] He and so many other more recent authors “relax” the figures from their purest forms into near-figures. They do not epitomize their arguments perfectly, perhaps fearing that the epitome may be too noticeable, too bold a foregrounding of the form of an argument.²⁴

En konsekvens af denne løsere begrebsbrug er, at Fahnestock kan flytte sin analyti-

22 Ibid, side 24.

23 Ibid, side 25.

24 Ibid, side 40.

ske opmærksomhed fra definitionen af retoriske figurer til en analyse af deres ræsonnerende funktion i den konkrete kontekst. Men det funktionelle perspektiv giver hende også mulighed for at diskutere og analysere en figurs mere generelle anvendelsesområder, dens argumentative linjer, dens topik. Interessen for de mere generelle linjer i, hvordan og med hvilket formål en figur kan bruges, er samtidig med til at betone figurerens skabende funktion, for eksempel når man med en antitese kan skabe en modsætning, som ikke fandtes i forvejen.²⁵ Anskuet på denne måde ser man ikke bare retoriske figurer som effektive virkemidler til at fremhæve et allerede fastlagt indhold, men anerkender deres konstitutive funktion på en problemstilling. Retoriske figurer kan ikke isoleres til *elocutio*, men bliver en del af *inventio*.

Et eksempel på dette finder Fahnestock i Charles Darwins ræsonnement i *On the Origin of Species* fra 1859, hvor han benytter sig af en argumentativ strategi, der har til hensigt at nedbryde forskellene mellem kategorier. Darwin ræsonnerer gennem figuren *gradatio*, når han underminerer arternes stabilitet ved at pege på de mange små forskelle, der eksisterer blandt individerne i en bestemt art²⁶: ”Species are graded into subspecies, subspecies into varieties, varieties into individual differences, and these in turn ”blend” insensibly. The result is a smooth continuum rather than rigidly partitioned categories.”²⁷

Fahnestocks pragmatiske og udogmatiske tilgang til figurfeltet har således mange fordele, fordi den gør sig fri af mange århundreders endeløst arbejde med definition, klassifikation og applikation. I stedet gør den figurerne brugbare i praktisk retorisk analyse, der tager højde for både deres strategiske og betydningsproducerende funktioner. Men det skal samtidig bemærkes, at Fahnestocks brede fortolkningspraksis rummer et paradoks i forhold til hendes definition af retoriske figurer som fortættede formuleringer af et ræsonnement. Hvis definitionen af retoriske figurer er, at de er spidsformuleringer af et ræsonnement, hvordan kan man så have en figur, når formuleringen er mere slap, det vil sige når spidsformuleringen reelt mangler?

Moderne metafor-teori

Som Genette beklager Fahnestock, at studiet af retorikken reduceres til metaforen alene, men mere specifikt giver hun metaforen skylden for at tage opmærksomheden væk fra det øvrige felt af retoriske figurer. Da hendes ærinde er at undersøge argumentation og ræsonnement i *andre* retoriske figurer end metaforen, går hun let hen over metafor-teorien. Der er dog ingen tvivl om, at der er væsentlige paralleller mellem Fahnestocks teori om retoriske figurer og metafor-teorien, og jeg skal i det følgende give en kort oversigt over sidstnævnte for derefter at udpege nogle fællestræk.

Gérard Genette har kaldt retorikkens forvandling til metafor for en generalise-

25 Ibid, side 70.

26 *Gradatio* er et stigningsprincip med *anadiplosis*, som er en gentagelsesfigur, hvor en sætning indledes med samme ord som det foregående afsluttes med.

27 Fahnestock, *Rhetorical Figures in Science*, side 113-115.

rende synekdoke,²⁸ men jeg vil desuden foreslå figuren *oxymoron* til at beskrive denne ”begrænsningens generalisering”. Oxymoronet sammenfatter nemlig, at teorierne på den ene side reducerer fokus til en enkelt eller få figurer og på den anden gør hævde på at benævne dette ”retorik” – eller hævder at nå vidtrækkende indsigter i sprogets erkendelsesprocesser. Siden Genettes artikel er tendensen ikke just taget af i styrke.

En af foregangsmændene for denne tendens er den nykritiske litteraturforsker I.A. Richards, der definerer sin interesse i retorik bredt som studiet af sproglig forståelse og misforståelse, men samtidig giver metaforen en mere fremtrædende plads, end den har haft i den retoriske tradition. Richards formulerer sit metaforbegreb som et opgør med den klassiske metaforopfattelse, hvor der skelnes mellem et bogstaveligt, egentligt niveau og det figurative, overførte udtryk. Han tager udgangspunkt i Aristoteles’ bemærkning i *Poetikken* om, at metaforen kræver særlig begavelse at bruge: ”For dette er det eneste man ikke kan lære af en anden, og som er et tegn på begavelse; at lave gode metaforer er nemlig at kunne se ligheder.”²⁹ Bemærkningen har ifølge Richards ført til den antagelse, at metaforen er noget specielt og ekstraordinært i sprogbrugen, en afvigelse fra dets normale brug:

Throughout the history of Rhetoric, metaphor has been treated as a sort of happy extra trick with words, an opportunity to exploit the accidents of their versatility, something in place occasionally but requiring unusual skill and caution. In brief, a grace or ornament or *added* power of language, not its constitutive form.³⁰

Men denne antagelse er vildledende, både fordi den fokuserer på metaforen som en udskiftning, og fordi den fokuserer på ord alene: ”And thereby it made metaphor seem to be a verbal matter, a shifting and displacement of words, whereas fundamentally it is a borrowing between and intercourse of thoughts, a transaction between contexts.”³¹

Richards opfatter metaforen som en vekselvirkning af kontekster og introducerer termene *tenor* (betydning, det centrale) og *vehikel* (udtryksmiddel, transportmiddel) til at beskrive denne interaktion. Pointen er, at vekselvirkningen mellem tenor og vehikel genererer en ny betydning: ”[...] the co-presence of the vehicle and tenor results in a meaning (to be clearly distinguished from the tenor) which is not attainable without their interaction.”³²

28 ”[...] på denne måde installeres tropen som det paradigmatiske centrum i noget der ikke er andet end en figurteori, men som, i kraft af en særegen og tilsyneladende universel leksikalsk fattigdom, ikke desto mindre fortsat kommer til at bære navnet retorik: et smukt eksempel på en generaliserende synekdoke.” Genette, ”Den begrænsede retorik”, side 10.

29 Aristoteles, *Poetikken* (København, Det lille forlag, 2004), 1459a.

30 I.A. Richards, *The Philosophy of Rhetoric* (London, Oxford University Press, 1936), side 90.

31 Ibid, side 94.

32 Ifølge Richards kan der være store variationer i, hvor betydningsfuldt samspillet mellem tenor og vehikel er for forskellige metaforer: ”At one extreme the vehicle may become almost a mere decoration or coloring of the tenor, at the other extreme, the tenor may become almost a mere excuse for the introduction of the vehicle, and so no longer be ‘the principal subject.’” Richards, *The Philosophy of Rhetoric*, side 100.

Med Richards' redefinition af metaforen bliver den til noget mere end et udtryk for analogi, som den er hos Aristoteles, fordi den ikke kan oversættes tilbage uden tab af betydning. I *Poetikken* definerer Aristoteles metaforen således: "En metafor er en henføren af et fremmed ord, enten fra genus til art, fra art til genus, fra art til art eller ved analogi."³³ Metaforen baseret på analogi definerer han således: "Med 'analogi' mener jeg, når det andet forholder sig til det første på samme måde som det fjerde til det tredje; for så vil man kunne sige det fjerde i stedet for det andet og det andet i stedet for det fjerde."³⁴ Et af Aristoteles' eksempler er, at alderdommen forholder sig til livet som aften til dag: "[...] så derfor vil man for 'aften' kunne sige 'dagens alderdom', eller, som Empedokles, for 'alderdom' sige 'livets aften' eller 'livets skumring.'"³⁵

I *Retorikken* sammenstiller Aristoteles metaforen med lignelsen, og denne sammenstilling genfinder vi i Quintilians definition af metaforen som en kortform af sammenligningen, figuren *similitudo*: "Alt i alt er metaforen kortere end en *similitudo*, og der er den forskel imellem dem, at en *similitudo* er en sammenligning med den ting, som vi ønsker at udtrykke, mens metaforen bliver sagt i stedet for selv samme ting. Det er en *similitudo*, når jeg siger, at et menneske har gjort noget "som en løve", en metafor, når jeg siger om et menneske, "han er en løve".³⁶

I *The New Rhetoric* sætter Perelman og Olbrecht-Tyteca igen analogien ind som grundform for metaforen, når de definerer metaforen som en fortættet analogi. Forfatterne forkaster dog ideen om substitution og tilslutter sig med fokus på metaforens argumentative funktion Richards' forståelse af analogien som interaktion: "In the context of argumentation, at least, we cannot better describe a metaphor than by conceiving it as a condensed analogy, resulting from the fusion of an element from the phoros with an element from the theme."³⁷

Richard's teori om metaforen som interaktion videreudvikles af bl.a. filosofferne Max Black og Paul Ricoeur, og deres teorier betegnes under ét som "interaktionsteoriene." Opgøret med den klassiske retoriks substitutionsteori er en vigtig pointe for interaktionsteoretikerne, der betragter metaforens interaktion som en produktion af betydning. I sin opsummering af metaforteorien hos Aristoteles, Cicero og Quintilian betoner Paul Ricoeur da også, at den klassiske retorik ikke anså den indsatte betydning for at bringe nogen semantisk fornyelse, idet man "kan oversætte en metafor, dvs. genindsætte den bogstavelige mening som det billedlige ord er en erstatning for."³⁸

Som Max Black gør opmærksom på, er de metaforiske substitutionsteorier blot et særligt tilfælde inden for en generel opfattelse af retoriske figurer som afvigelse fra normalt eller bogstaveligt sprog.³⁹ Interaktionsteoriene gør op med ideen om,

33 Aristoteles, *Poetikken*, 1457b.

34 Ibid, 1457b.

35 Ibid, 1457b.

36 Quintilianus, *Ausbildung des Redners 1-2* (Darmstadt Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1988), 8.6.8.

37 Perelman og Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric*, side 399.

38 Paul Ricoeur, *Fortolkningsteori* (København, Vinten, 1979), side 167.

39 Max Black, *Models and Metaphors. Studies in Language and Philosophy* (Ithaca, Cornell University Press, 1972), side 35.

at metaforen medfører en 1:1 udskiftning af betydning, og at den derfor kan tilbageføres uden tab. For Max Black er metaforen en interaktion mellem systemer, et primært og et sekundært, hvor sammenstillingen gør, at associationer i forbindelse med det sekundære system projiceres over på og organiserer det primære emne. Men samtidig er det en konsekvens af interaktionsteorien, at begge systemer påvirkes.⁴⁰ Black, hvis teoretiske begrebsapparat i det store og hele bygger videre på Richards', udmærker sig særligt ved nogle udfoldede eksempler som "The poor are the negroes of Europe":

The substitution view, at its crudest, tells us that something is being indirectly said about the poor of Europe. (But what? That they are an oppressed class, a standing reproach to the community's official ideals, that poverty is inherited and indelible?) The comparison view claims that the epigram presents some comparison between the poor and the negroes. In opposition to both, Richards says that our "thoughts" about European poor and American negroes are "active together" and "interacts" to produce a meaning that is a resultant of that interaction. I think this must mean that in the given context the focal word "negroes" obtains a new meaning in literal uses, not quite the meaning which any literal substitute would have.⁴¹

Interaktionsteoriene vrister metafor-teorien fri fra litteraturteorien, når de undersøger dagligdags sprogbrug og lægger vægt på sprogets almene processer. Denne bevægelse radikaliseres med den kognitive metafor-teori, der primært beskæftiger sig med såkaldt konventionelle metaforer, som findes i sproget overalt – og som vi slet ikke er vant til at tænke på som metaforer. Den kognitive semantik formulerer metafor-teorien i generel opposition til den klassiske retoriks forståelse af metafor-en og resten af de retoriske figurer som afvigelser fra normalt sprogbrug. Tværtimod, siger lingvisten George Lakoff og filosofen Mark Johnson i *Hverdagens metaforer*, gennemtrænger metaforen dagligdagen, og ikke bare sproget, men også tanke og handling.⁴² I den kognitive semantik anses vores almindelige konceptuelle system for at være fundamentalt metaforisk af natur.

Analysen af, hvordan menneskelige tankeprocesser er metaforisk struktureret, går dog gennem sproget i form af metaforiske udtryk (ord eller sætninger) som for eksempel "de går godt i spænd", "det kører for dem" eller "vore veje må skilles". I den kognitive semantik er en metafor ikke noget, der optræder på et sprogligt niveau, men den findes som en slags bagvedliggende metaforisk begreb, der strukturerer mentale domæner i forhold til hinanden. De metaforiske udtryk ovenfor tilhører alle metaforen "Kærlighed er en rejse", som ikke findes ekspliciteret i sproget, men som man kan slutte sig til ud fra de hyppigste metaforiske udsagn. Andre velkendte metaforer i vores kultur er "diskussion er krig", "tid er penge", "livet er en rejse" eller de såkaldte orienteringsmetaforer, der organiserer hele systemer af begreber.

40 Max Black, "More about Metaphor", i: Ortony (red.): *Metaphor and Thought* (Cambridge, Cambridge University Press, 1993), side 27-28.

41 Black, *Models and Metaphors*, side 38-39.

42 George Lakoff og Mark Johnson, *Hverdagens metaforer* (København, Gyldendal, 1994).

Orienteringsmetaforer trækker ofte på en rumlig strukturering af begreber, for eksempel ”glad er op”, der fører til et udtryk som ”jeg er højt oppe i dag” eller omvendt ”jeg er langt nede”. Særligt orienteringsmetaforerne er eksempler på, hvordan den metaforiske organisering indgår i hverdagssproget uden overhovedet at blive opfattet som metaforer og altså som en afvigelse fra et ’bogstaveligt’ register.

Lakoff definerer metaforen som ”a cross-domain mapping in the conceptual system”⁴³, hvilket blandt andet refererer til Lakoff og Mark Turners distinktion mellem to domæner eller områder: et målområde, som er det, der skal forstås, og et kildeområde, som er strukturen i det område, vi forstår målområdet ud fra. På dette grundlag rejser de i *More than Cool Reason* kritik af interaktionsteorien, hvor metaforen antages at påvirke både kilde og mål:

Når vi forstår, at livet er en rejse, strukturerer vi livet udtrykt ved en rejse og projicerer dermed den struktur af følgeslutninger, der er forbundet med rejser, over på livets område. Men den struktur af følgeslutninger, der er forbundet med livets område, projicerer vi ikke over på rejsens område. Vi forstår fx ikke tingene sådan, at rejser er delt op i vågentilstande og søvntilstande, således som livet er. Vi slutter ikke, at ligesom vi kun har et liv, således kan en rejsende også kun foretage en rejse. Vi projicerer kun i en retning, fra rejsens kildeområde til livets målområde.⁴⁴

Selv om kognitiv metaforteori tager afstand fra interaktionsteoriernes idé om, at metaforen virker begge veje, ligger den i andre henseender i forlængelse af det spor, som Richards anviser.

Allerede Richards formulerede sin kritik af forestillingen om metaforen som noget særligt, en afvigelse fra sædvanlig sprogbrug. De øvrige interaktionsteorier fastholder dette opgør med den klassiske retoriske tradition og ideen om afvigelse. For Max Black betyder metaforens interaktion mellem systemer, at begge påvirkes og reorganiseres i forhold til hinanden. Metaforens reorganisering af associationer bevirker, at der opstår nye betydninger, som ikke ville være der uden metaforen. Man kan ikke blot sige det samme med andre ord.

Den kognitive semantik analyserer den metaforiske struktur i hverdagssproget og vores begrebsverden i øvrigt. Den bidrager ikke med noget nyt i forhold til diskussionen af metafor som afvigelse fra normalsprog, men kan siges at tage konsekvensen af Richards’ forståelse af metaforen som en del af sprogets konstitutive form, idet fokus flyttes fra metaforer, der optræder i sproget, til de bagvedliggende metaforiske organiseringer. Med deres undersøgelse af hverdagens metaforer cementerer Lakoff og Johnson formelig det meningsløse i at betragte metaforen som en afvigelse fra en mere sædvanlig sprogbrug.

43 George Lakoff, "The Contemporary Theory of Metaphor", i: Ortony (red.): *Metaphor and Thought*, side 203.

44 George Lakoff og Mark Turner, *More than Cool Reason* (Chicago, University of Chicago Press, 1989), side 131-32. Her citeret fra Steffen Jørgensen: "Metaforen som interaktion. I.A. Richards, M. Black, Lakoff & Johnson", i: *K&K* nr. 78/1994, side 29.

Analyse af retoriske figurer og stil

Som det fremgår er der væsentlige teoretiske paralleller mellem metafor-teorien og Fahnestocks teori om retoriske figurer som fortættede argumenter. Særlig fremtrædende er begges opgør med forestillingen om retoriske figurer som en afvigelse fra ufigureret normalsprog – et opgør hvis fortættede argumentation vi finder i Fahnestocks metafor om i stedet at gribe i én sæk efter forskellige valgmuligheder. Opgøret med substitutionstankegangen har desuden samme konsekvens for begge teorier, når de betoner det betydningsproducerende aspekt af retoriske figurer, som hos Fahnestock fører til, at hun placerer retoriske figurer under *inventio*.

Det skal her nævnes, at der også inden for retorisk kritik findes udfoldede metaforstudier, som minder meget om teoribygningen hos Lakoff og Johnson. Michael Osborns undersøgelse fra 1967 af den arketyperiske lys-mørke metafor forbinder i lighed med den kognitive semantik metaforen til basale erfaringsområder.⁴⁵ I forlængelse af en række tekstnære analyser af den arketyperiske metafor i retorisk diskurs peger Osborn på, at metaforanalysen kan indgå i større kritiske problemkomplekser, når den kobles til en undersøgelse af for eksempel *inventio*, opbygning, talerens etos, motiv eller argumentation. I en nyere artikel inddrager Robert L. Ivie både kognitiv metafor-teori og interaktionsteorier, når han gennem analyse af metaforisk struktur undersøger kilderne til retorisk *inventio* i forskellige eksempler på 'idealistsk' koldkrigsretorik.⁴⁶

Det er imidlertid et væsentligt aspekt af Fahnestocks bidrag, at hendes diskussion ikke angår metaforen alene, men retoriske figurer som sådan. Hermed åbner hun undersøgelsesfeltet og griber tilbage til den klassiske retoriks langt større lager af retoriske figurer. Og i stedet for generaliserede påstande om erfarings- og erkendelsesprocesser er Fahnestocks tilgangsvinkel pragmatisk og retorisk, når hun forstår figurernes virkning og funktion som muligheder, taleren kan benytte sig af. Derfor rummer den et stort analytisk potentiale, som jeg snart skal efterprøve.

Tesen om, at retoriske figurer kan være præcise og effektive argumenter eller ræsonnementer, deler Fahnestock efter eget udsagn med Perelman og Olbrechts-Tyteca – foruden blandt andre Aristoteles, Cicero, Hermogenes, Melanchton, Sister Miriam Joseph og Kenneth Burke. Men Fahnestock lader det ikke blive ved en teoretisk og principiel pointe. Hun godtgør gennem en betydelig analytisk indsats, at retoriske figurer faktisk fungerer som idé, ræsonnement eller argument. Og at tage de generelle linjer ud af hendes konkrete undersøgelsesområde og genplante dem i andre omgivelser er så at sige lige til.

Jeg skal dog også trække en anden teoretisk linje frem i analysen. Hvor Fahnestock overordnet har fokus på retoriske figurer som argumentation, topik og del af *inventio*, er retoriske figurer traditionelt blevet placeret under *elocutio*, dvs. stilen. Dette er fuldt foreneligt, da det retoriske system er et dynamisk og sammenhængende netværk. Men som vi skal se i analysen, er argumentationen ikke forbeholdt

45 Michael Osborn, "Archetypal Metaphor in Rhetoric: The Light-Dark Family", i: Burghardt (red.): *Readings in Rhetorical Criticism* (Pennsylvania, Strata Publishing Company, 1995).

46 Robert L. Ivie, "Metaphor and the Rhetorical Invention of Cold War 'Idealists'", i: Burghardt (red.): *Readings in Rhetorical Criticism*.

retoriske figurer – den finder i høj grad sted i det, vi mere bredt kalder stil. Stil forstås her som en sammenhængende stilbestræbelse, hvor forskellige stilistiske elementer som retoriske figurer, ordvalg og ordsammensætning fungerer sammen med et betydende eller persuasivt formål.

Her analyserer jeg en argumenterende genre, en debat. Det er samtidig en debat, der både drejer sig om og argumenterer gennem sprog og stil. Det første indlæg er af journalisten og forfatteren Hanne-Vibeke Holst og trykt i *Politiken* under overskriften ”Du er fucking sexistisk, Niarn!”⁴⁷ Det er udformet som et åbent brev til rapperen Niarn, bærer underrubrikken ”Brev til en gangstarapper” og indledes med et ”Kære Niarn!”. Hanne-Vibeke Holst stiler debatindlægget til den, hun angriber, det vil sige rapperen Niarn, men det er ikke Niarn, der er en primære modtager. Selv om indlægget er udformet som et brev, er den reelle genre debat, og ifølge Charlotte Jørgensen er debattørens argumentation ikke adresseret til hinanden, men til publikum: ”Talerne skal ikke overbevise hinanden, men søger tilslutning til hvert sit standpunkt i tvivlsspørgsmålet hos den lyttende tredjepart.”⁴⁸ Faktisk er der tale om et alvorligt genrebrud, hvis debattørerne lader sig overbevise af hinanden:

Formålet er ikke at debattørerne skal blive enige; de skal fremlægge hver deres standpunkt så tredjepart på dette grundlag kan træffe en beslutning for det ene eller det andet. Derfor indgår det heller ikke i ”kontrakten” at debattører skal være villige til at flytte sig med hensyn til temapåstanden.⁴⁹

Dette gælder især i en formaliseret debatform som tv-debatten, hvor rollerne er tydeligt fordelt og taletiden lagt i skema, men det er også grundlaget i en mere kompleks og uforudsigelig debat i avisernes spalter, hvor debatten kan foregå over længere tid, have mange aktører med forskellige særinteresser, og hvor det kan være ret forskellige aspekter af en kompleks sag eller situation, der diskuteres.

Jeg skal derfor indlede analysen med en indrømmelse af, at det er for simpelt at lave en læsning af debatten alene på baggrund af de to indlæg af Hanne-Vibeke Holst og Niarn. Der var ganske mange aktører i debatten, herunder flere kvinder med kendskab til rapmiljøet.⁵⁰ Debatten begyndte formentlig lang tid før Holsts indlæg, måske i 2003 i *Berlingske Tidende* i forlængelse af en britisk mediestorm, eller tidligere endnu med Den Gale Poses pladedebut i 1995.⁵¹ Det er også vanskeligt at afgøre et sluttidspunkt, for så sent som i 2005 kommenterede rapperen Jokeren debatten på en sangtekst, der igen udløste avisomtale.

Jeg har foretaget en helt pragmatisk afgrænsning og fokuserer på Holsts og Niarns indlæg i *Politiken* som de primære tekster, mens Jokerens kommentar i sangen ”Mit Sprog YO” inddrages som et perspektiv. Jeg skal her citere hele første afsnit af Holsts indlæg for give et indtryk af stil og argumentationsform.

47 Hanne-Vibeke Holst, ”Du er fucking sexistisk, Niarn!”, i: *Politiken* d. 13.11. 2004

48 Charlotte Jørgensen, ”Debattens væsen og uvæsen. Om fjendtlighed i den offentlige debat”, i: *Retorik Studier* nr. 10/1995, side 8.

49 Ibid, side 30.

50 Rune Skyum-Nielsen, *Nr. 1. Dansk hiphopkultur siden 1983* (København, Informations forlag, 2006), side 142.

51 Ibid, side 142.

Kære Niarn!

Tillykke med modtagelsen af dit nye album "Årgang 79". Selv er jeg årgang 59, og ligesom du fra Nordjylland, så hvis Skoda-terningen var kastet anderledes, kunne jeg næsten ha' været din bekymrede mor deroppe, mens du fuckede rundt som småkriminelt badazz. Derimod er jeg for gammel til at have været "hende kællingen, der skred fra dig i Aalborg", og i det hele taget er jeg nok for outdated til, at du gider høre på mig. Faktisk gider jeg heller ikke, indrømmet, høre på en gangstarapper som dig og de andre forskruede hiphopdrengene. Og hvis jeg ikke havde både en teenagedatter og -søn, gad jeg næppe hidse mig op. Måske ville jeg så knap have opdaget, hvordan sådan én som dig forurener det, som vi voksne kalder "det offentlige rum". For nu at blive i jeres terminologi, så lukker I så fucking meget sexistisk og voldsforherligende lort ud, at man skal lydisolere sig for ikke at blive sølet til. Og det gør et normalt ungt menneske, der ikke kan lave fysikrapport uden selskab af MTV, Boogie eller P3 jo ikke. Så hvad får de fra dig, Niarn? Ja, f.eks. disse lyriske strofer:

"Baby så'det op og stå klap dig selv i røven so/Rul den op og la' den gå la' mig se dig rippe de skrå/Tjek to flex ho baby oser af sex yo/Niarn han er altid på så ryst den til du ik' ka' gå".⁵²

Vi griber umiddelbart, at Holst parodierer gangstarappens stil, og at hun argumenterer ved blandt andet at håne og nedgøre Niarn og hans kunst. Stilparodien finder vi konkret i, at Holst efteraber stilmarkører fra hiphoppens univers. Det er blandt andet særlige slangord (for eksempel "badazz"), et stort forbrug af seksuelle og latrinære metaforer (for eksempel "lukker [...] så fucking meget sexistisk og voldsforherligende lort ud") og bestemte temaer vedrørende identitet, baseret på blandt andet køn, sprog, generation eller lokalitet.

Efter det indledende afsnit nedtoner Holst parodien for at indtage den udsigelsesposition som mor til teenagebørn, som hun har etableret i ovenfor citerede afsnit. Det gør hun ved at stille en række retoriske spørgsmål, der alle tager udgangspunkt i en topos om, at dårlig sprogbrug påvirker og har samfundsmæssige konsekvenser på længere sigt. Holst knytter dette til en opfordring om, at Niarn skal påtage sig et ansvar for de holdninger, han udtrykker. Og hun griber i slutningen tilbage til den forureningsmetafor, hun etablerede allerede i indledningen:

Kære Niarn, det er cool nok, at du kan gøre nordkraft til ordkraft. Men så må du også vide, at ord ikke bare forsvinder ordløst i atmosfæren. Ord bliver ikke bare til jord, men kan sive ned og sprede gift i fællesbevidsthedens grundvand. Det gælder ikke mindst for kælling, luder, so. Så før eller siden må også du tage ansvar. I hvert fald har det hidtil været dansk miljøpolitik, at forurenere betaler.

Det er åbenlyst, at forureningsmetaforen ikke er ren pynt, men at den har en argumentativ funktion. I forhold til Fahnestocks teori om, at retoriske figurer kan være

52 Holst, "Du er fucking sexistisk, Niarn!"

fortættede argumenter, er den altså et godt eksempel. Metaforen virker som et fortættet argument, og som den udfoldes og nuanceres over flere sætninger, udtrykker og illustrerer den den underliggende topos. Metaforen opsummerer netop hendes argument om, at det kvindesyn, der udtrykkes i Niarns tekster, formentlig påvirker unge menneskers syn på køn og seksualitet, og at Niarn som sprogbruger og idol må påtage sig et ansvar for det.

Når Holst vælger at argumentere gennem retoriske figurer som metafor og retoriske spørgsmål kan det måske forklares med, at analogien mellem sprog og miljø halter. Det er jo netop ikke som ved giftforurening beviseligt, hvad virkningen af sproglig 'forurening' er. Hun kan altså ikke komme med en direkte påstand om, at rapmusikerens tekster er skadelige, men argumenterer så at sige ved at flytte 'bevisbyrden': "Kan det udelukkes, Niarn? Kan det udelukkes, at din attitude og dine rå tekster er med til at opildne unge drenge til at dyrke en destruktiv machoidentitet som sexfikserede storbykrigere med den ene hånd på knivskæftet og den anden nede i trussen? Kan det?"

Niarns læserbrev rummer derfor en helt basal anerkendelse af, at han bør forklare sig. Det bærer overskriften "Jeg er fucking realistisk, Hanne!" og efterligner hendes overskrift med den retoriske figur *paranomasi* ved at være en gentagelse med en minimal udskiftning af "sexistisk" til "realistisk".⁵³ Overskriften markerer på én gang, at Niarn er en bevidst sprogbruger, og at debatten handler om sprog og kunst snarere end om kønsroller.

Holst konstruerede sin udsigelsesposition som voksen og Niarns modsat som uvorn teenager, der "forurener det, som vi voksne kalder "det offentlige rum"". Det er ikke en rolle, Niarn tager på sig. Tværtimod står stilen i hans læserbrev i markant kontrast til Holsts og i endnu højere grad til hans egne raptekster. Den er sagligt og tålmodigt argumenterende, og de holdninger, han udtrykker, er moderate. Han overholder god debatskik og kommer Holsts argumenter i møde: "Jeg har fuld forståelse over for din bekymring med hensyn til dine egne børns sikkerhed, men [...]". Læserbrevet opfylder til punkt og prikke idealet for offentlig debat, i så høj grad, at det næsten ligner en subtil parodi på stilen i "det, som vi voksne kalder "det offentlige rum"". Men det er formentlig ikke en parodi, for Niarn bruger stilen til at argumentere. Han etablerer sin etos som voksen og reflekteret kunstner, der i øvrigt har gennemskuet Holsts forsøg på at debattere i kraft af sin etos som mor:

Kære Hanne!

Tillykke med debatindlægget her i avisen, vi har jo alle brug for omtale, hvad enten vi sælger plader eller bøger. Jeg skal ikke på en arrogant facon prøve at afvise, at jeg ved, hvem du er. Dit navn, og især dine holdninger, er kommet mig for øre mange gange gennem min opvækst. Du har sammen med mange andre selvudnævnte eksperter været med til at forme den verden og det sam-

53 Definitionen af den retoriske figur *paranomasi* er faktisk, at den er en gentagelse af ét ord, jfr. *Retorisk leksikon*: "en slags ordspill, hvor et ord gjentas med en minimal forandring slik at det oppstår et semantisk "hopp". Tormod Eide, *Retorisk leksikon* (Oslo, Spartacus forlag, 1999), side 105. Jeg anvender altså figuren i en løsere betydning her.

fund, som jeg er vokset op i – den selv samme verden og samfund, som jeg skildrer i mine tekster. Min plade har fået titlen 'Årgang 79', da det er en gennemgang af min opvækst i en verden med alle de skyggesider, som vi alle kender og frygter. Jeg har ikke skabt en verden med stoffer og vold – det er en verden med stoffer og vold, der har skabt mig.

Sidste sætning rummer en gentagelse med krydsstilling, hvor den semantiske funktion mellem at jeget skaber verden, og at verden skaber jeget, byttes om. Det er den retoriske figur *antimetabole*, og jeg kan med det samme afsløre, at den opsummerer læserbrevets argumentation.⁵⁴ Efter at have argumenteret udfoldet og givet eksempler på, at sproget udvikler sig, og at udtryk som 'luder' bør forstås i sin kontekst, vender Niarn i slutningen tilbage til krydsstillingen for at uddybe sit syn på sprog og kunst: "Spørgsmålet er, om kunstneren skaber nye holdninger og tendenser med sin kunst, eller om kunsten blot afspejler det samfund den er skabt i." Det er her ikke en *antimetabole*, men den retoriske figur *kiasme*, hvor krydsstillingen er semantisk og ikke medfører en nøjagtig gentagelse af ord. Figuren er oven i købet ikke helt gennemført, og denne løsere krydsstilling har en funktion i forhold til Niarns argumentation, som også er mindre kategorisk, når han tilføjer: "Sandheden er jo nok en mellemting, nemlig at der er en vekselvirkning mellem samfundet og kunsten."

Som vi kan se, viser Fahnestocks teori om retoriske figurer argumenterende funktion sig brugbar i en analyse af debattens argumentation. De retoriske figurer fungerer som en slags tekstuelle og argumentative brændpunkter, der analytisk virker som en indgang i kernen af argumentationen, og som ikke handler om at afprøve argumenters holdbarhed eller vurdere dem i et etisk perspektiv, men fører ind i en analyse af argumentationens dynamik og topik. Som sådan udgør Fahnestocks teori om retoriske figurer et godt supplement til andre retoriske argumentationsteorier. Samtidig er det åbenlyst, at stil og stilparodi udgør et lag i argumentationen, der rækker ud over de enkelte retoriske figurer. Begge debattører argumenterer bevidst gennem stilen, blandt andet med det formål at etablere etos og udsigelse-sposition, eller modsat angribe modpartens.

Endelig skal jeg knytte en retorisk kritisk pointe til mit valg af undersøgelsesobjekt. Hvor det var Fahnestocks hensigt at vise, at retoriske figurer findes i naturvidenskabelig diskurs såvel som i alle andre typer af retorisk diskurs, bekræfter min analyse, at stil og retoriske figurer hører til i et traditionelt retorisk kernefelt: den offentlige debat. Det udelukker selvfølgelig ikke, at retorisk kritik også kan dreje sig om æstetiske artefakter. I Jokerens kommentar til debatten i "Mit Sprog YO" siger han i hvert fald selv, at rap er en argumenterende genre. Hvor Niarn var nødt til at påtage sig en ansvarlig og saglig stil, når han skulle blande sig i den 'rigtige' offentlige debat, kan Jokeren debattere i sin sangtekst:

Har fokus på ét ord og udelukker resten?
Er det det I kalder for en debat?

54 Jeg takker studerende ved Master i retorik og formidling for denne analytiske iagttagelse i undervisningen i foråret 2007.

Eller slår I bare plat – på dansk stodder rap
 Fordi mit valg er at ytre mig frit?
 Det I kalder ”sexisme”, kalder jeg ”retorik”⁵⁵

Jokeren griber her tilbage til Holsts overskrift ”Du er fucking sexistisk, Niarn!” og Niarns ordleg og paranomasi i sin overskrift ”Jeg er fucking realistisk, Hanne!” Udskiftningen af det centrale ord markerer skift af topos for argumentationen, når Niarn gør den kunstneriske debat til det centrale fremfor det kønspolitiske aspekt. Jokerens kommentar er her markant, fordi han med klar adresse til Holst skifter topos til ”retorik”. Jokeren påtager sig – kunne vi sige med allusion til Holst og Niarns indlæg – at være ”fucking retorisk”, og det er i sig selv interessant, fordi han modsat den gængse opfattelse ikke bruger ”retorik” i en nedsættende betydning. I stedet sætter Jokeren en retorisk topos for at forklare, at han udtrykker sig og argumenterer gennem stil, der er bundet til situation og kontekst. Det synspunkt opsummerer ikke blot Jokerens sangtekst, men også den forståelse af retoriske figurer og stil, som jeg netop har lagt frem. ▀

55 Jokeren, *Gigolo Jesus* (Flamingo Records, 2005).

Litteratur

- Aristoteles. *Poetikken*. Oversat og udgivet af Niels Henningsen. København, Det lille forlag, 2004.
- Aristoteles. *Retorik*. Oversat af Thure Hastrup. København, Museum Tusulanums forlag, 1991.
- Barthes, Roland. ”Den gamle retorik”, i: *K&K* nr. 2/1997, side 21-87. [1970]
- Black, Max. *Models and Metaphors. Studies in Language and Philosophy*. Ithaca, Cornell University Press, 1972 [1962].
- Black, Max. ”More about Metaphor”, i: Ortony, Andrew (red.): *Metaphor and Thought*. Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
- Eide, Tormod. *Retorisk leksikon*. Oslo, Spartacus forlag, 1999.
- Fahnestock, Jeanne. *Rhetorical Figures in Science*. Oxford, Oxford University Press, 2002 [1999].
- Genette, Gérard. ”Den begrænsede retorik”, i: *Rhetorica Scandinavica* nr. 7/ 1998, side 8-19. [1970].
- Holst, Hanne-Vibeke. ”Du er fucking sexistisk, Niarn!”, i: *Politiken* d. 13.11. 2004.
- Ivie, Robert L. ”Metaphor and the Rhetorical Invention of Cold War ’Idealists’”, i: Burghardt, Carl R. (red.): *Readings in Rhetorical Criticism*. Pennsylvania, Strata Publishing Company, 1995. [1987]
- Jokeren. *Gigolo Jesus*. Flamingo Records, 2005.
- Jørgensen, Charlotte. ”Debattens væsen og uvæsen. Om fjendtlighed i den offentlige debat”, i: *Retorik Studier* nr. 10/1995, side 3-43.
- Jørgensen, Steffen. ”Metaforen som interaktion. I.A. Richards, M. Black, Lakoff & Johnson”, i: *K&K* nr. 78/1994, side 15-38.
- Lakoff, George. ”The Contemporary Theory of Metaphor”, i: Ortony, Andrew (red.): *Metaphor and Thought*. Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

- Lakoff, George og Johnson, Mark. *Hverdagens metaforer*. København, Gyldendal, 1994. [1980]
- Lakoff, George og Turner, Mark. *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago, University of Chicago Press, 1989.
- Osborn, Michael. "Archetypal Metaphor in Rhetoric: The Light-Dark Family", i: Burghardt, Carl R. (red.): *Readings in Rhetorical Criticism*. Pennsylvania, Strata Publishing Company, 1995. [1967]
- Perelman, Chaim og Olbrechts-Tyteca, Lucie. *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1969.
- Reboul, Olivier. "The figure and the Argument", i: Meyer, Michel (red.): *From Metaphysics to Rhetoric*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1989
- Ricoeur, Paul. *Fortolkningsteori*. København, Vinten, 1979.
- Richards, I.A. *The Philosophy of Rhetoric*. London, Oxford University Press, 1936.
- Skyum-Nielsen, Rune. *Nr. 1. Dansk hiphopkultur siden 1983*. København, Informations forlag, 2006.
- Quintilianus, Marcus Fabius. *Ausbildung des Redners 1-2*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1988.